

Spis treści

Wstęp	9
Wykaz skrótów.....	21
1. Teoretyczne aspekty regionalizmu oraz przywództwa w regionie Azji Wschodniej.....	29
1.1. Wprowadzenie.....	29
1.2. Ujęcie teoretyczne regionalizmu.....	29
1.3. Formy regionalizmu.....	41
1.4. Regionalizm handlowy w XXI wieku – od bilateralizmu do megaregionalizmu.....	47
1.5. Pojęcie regionu i regionalizmu Azji Wschodniej.....	52
1.6. Przywództwo regionalne w studiach dyscyplinarnych.....	56
1.7. Regionalizm Azji Wschodniej z perspektywy Japonii.....	73
2. Uwarunkowania polityczne i gospodarcze rozwoju współczesnej Japonii.....	81
2.1. Wprowadzenie.....	81
2.2. Doktryna polityczna Japonii w XXI wieku.....	81
2.2.1. Doktryna Koizumiego.....	82
2.2.2. Reaktywacja doktryny Yoshidy.....	89
2.2.3. Doktryna Abego po 2012 roku.....	92
2.3. Polityka gospodarcza Japonii w XXI wieku – rozważania koncepcyjne.....	102
2.4. Doktryna gospodarcza Japonii w XXI wieku.....	111
2.4.1. Duet Koizumi–Takenaka w latach 2001-2006.....	111
2.4.2. Ciąg dalszy kryzysu w latach 2006-2012.....	114
2.4.3. Abenomika.....	119
2.5. Gospodarka Japonii w XXI wieku.....	149
3. Japonia w regionalizmie handlowym Azji Wschodniej.....	162
3.1. Wprowadzenie.....	162
3.2. Od bilateralizmu do megaregionalizmu handlowego w Azji Wschodniej.....	162
3.3. Porozumienia megaregionalne w regionalizmie handlowym Azji Wschodniej.....	173
3.3.1. Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze.....	178

3.3.2.	Partnerstwo Transpacyficzne	180
3.4.	Trójstronne porozumienie handlowe Azji Północno-Wschodniej	187
3.5.	Regionalizm handlowy z perspektywy Japonii	206
4.	Relacje handlowe i inwestycyjne Japonii z krajami Azji Wschodniej	219
4.1.	Wprowadzenie	219
4.2.	Kraje regionalizmu handlowego w handlu zagranicznym Japonii	220
4.2.1.	Ujawnione przewagi komparatywne (RCA) i średnie taryfy celne w imporcie	225
4.2.2.	Pięć podstawowych asortymentów eksportowych	246
4.3.	Międzynarodowa pozycja inwestycyjna netto Japonii	257
4.4.	Japońskie przedsiębiorstwa w regionie Azji Wschodniej	273
5.	Japonia w regionalizmie finansowym i dyplomatycznym Azji Wschodniej	291
5.1.	Wprowadzenie	291
5.2.	Regionalizm finansowy Azji Wschodniej	291
5.2.1.	Azjatycki Fundusz Walutowy	292
5.2.2.	Azjatycki Bank Rozwoju	301
5.2.3.	Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych	313
5.3.	Regionalizm dyplomatyczny Azji Wschodniej	321
5.3.1.	Szczyt Azji Wschodniej	322
6.	Partnerstwo gospodarcze i polityczne Japonia–ASEAN w XXI wieku	338
6.1.	Wprowadzenie	338
6.2.	Współczesne wyzwania dla partnerstwa gospodarczego i politycznego Japonia–ASEAN	338
6.3.	Oficjalna Pomoc Rozwojowa Japonii dla państw ASEAN	352
6.4.	Projekty Azjatyckiego Banku Rozwoju w krajach ASEAN	371
6.5.	Nowy kierunek partnerstwa gospodarczego i politycznego Japonia–ASEAN	376
6.6.	Współczesna strategia Japonii względem ASEAN	383
	Podsumowanie i wnioski	395
	Załącznik	407
	Literatura	421
	Spis rysunków	449
	Spis tabel	451
	Summary	454

Wstęp

Japonia jest fascynującym obiektem badań, źródłem inspiracji dla przedstawicieli dziedzin nauk humanistycznych, społecznych i ekonomicznych, jak historia, kulturoznawstwo, politologia czy ekonomia. Kraj, który podniósł się po klęsce w wojnie na Pacyfiku i powrócił na arenę międzynarodową, stając się symbolem sukcesu gospodarczego i uniwersalnych wartości, mierzy się w XXI wieku z nowym rodzajem wyzwaniami o zasięgu globalnym i regionalnym. Praktykowany przez dziesięciolecia stonowany język dyskursu z partnerami azjatyckimi, realizm defensywny tudzież wstrzeźliwy manifestowany w dyplomacji niskiego profilu, sprzyjały budowaniu wzajemnego zaufania i przezwycięzaniu animozji zakorzenionych w trudnych doświadczeniach historycznych regionu, pozostawiły jednak przestrzeń dla wschodzących potęg regionalnych, przede wszystkim dla Chin. Można postawić tezę, iż w wymiarze ekonomicznym ową przestrzeń dla ekspansji chińskiego potencjału handlowego i kapitałowego w regionie kreowała w pewnym zakresie stagnacja gospodarki japońskiej, interesy gospodarcze zaś, czego próbowano dowieść w niniejszej pracy, determinują w pierwszej kolejności dynamikę interakcji międzypaństwowych oraz procesów integracyjnych w analizowanym regionie świata. Dlatego też nie sposób abstrahować od kondycji ekonomicznej Japonii w studiach nad rolą tego kraju w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku.

Procesy globalizacji indukowane liberalizmem gospodarczym i postępem technologii informacyjno-komunikacyjnych u progu lat 90. ubiegłego stulecia przyczyniły się do dynamicznego rozwoju gospodarek Azji Północno-Wschodniej, Azji Południowo-Wschodniej oraz Azji Południowej, ze szczególnym uwzględnieniem Chin, Republiki Korei, Hongkongu, Tajwanu, rynków wschodzących ASEAN oraz Indii. Postępująca konwergencja ekonomiczna gospodarek regionu, na czele z największym regionalnym beneficjentem globalizacji gospodarczej – Chinami, implikuje zmianę układu sił w regionie kosztem mierzącej się z wieloletnią stagnacją gospodarczą, wyzwaniami natury strukturalnej, ale także swoistym kryzysem tożsamości Japonią. Egzemplifikację wspomnianej konwergencji stanowią rosnące wskaźniki makroekonomiczne największej obecnie gospodarki regionu, jak również udziały w regionalnych i pozaregionalnych przepływach towarowych, usługowych i kapitałowych. Kraj pozostający przez dekady nieujawnionym, wycofanym hegemonem, naturalnym przywódcą gospodarczym, technologicznym, w pewnym zakresie „głosem” regionu azjatyckiego na szczeblu globalnym (Japonia była jedynym przedstawicielem regionu zaproszonym do formatu G7), zmuszony jest w dobie postępujących procesów globalizacji i regionalizmu stawić czoła wyzwaniom natury ekonomicznej oraz pozaekono-

micznej, inspirowanym przede wszystkim rosnącą pozycją regionalną Chin oraz procesami integracyjnymi skoncentrowanymi wokół instytucjonalnego rdzenia ASEAN. W opinii autora, w interesie ASEAN jest poszukiwanie przeciwwagi dla wpływów regionalnych Chin w bliskich relacjach z Japonią, z drugiej jednak strony Japonia winna dowieść umiejętności pragmatycznego gospodarowania własnym zakumulowanym potencjałem w celu faktycznego przeprowadzenia i przeciwdziałania polaryzacji interesów chińskich i amerykańskich skupionych wokół regionu Azji Południowo-Wschodniej. Tym samym działania Japonii na rzecz uznania centralnej roli ASEAN w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku mogą sprzyjać legitymizacji samej Japonii ze strony „rdzenia” regionu jako wiarygodnego, godnego zaufania partnera, nie zaś klasycznego hegemonu opierającego swój regionalny status wyłącznie na wpływach politycznych i sile militarnej.

Autor ma świadomość obniżenia potencjału gospodarczego i militarnego Japonii na przestrzeni ostatnich trzech dekad, niemniej jednak wskazuje w niniejszej publikacji na wiele atrybutów Japonii jako partnera i sojusznika w podejmowaniu wyzwań ekonomicznych, pozaekonomicznych, włącznie z nietradycyjnymi dziedzinami bezpieczeństwa, wpisujących się w szeroko rozumiane pojęcie odporności związanej ze zdolnością do pokonywania trudności przez naród japoński.

Region Azji Wschodniej rozpatrywany jest przez autora w kategoriach bytu ekonomicznego, jak również konstrukcji społecznej i politycznej zrodzonej w dobie globalizacji gospodarczej i procesów integracyjnych zachodzących w obrębie gospodarek azjatyckich, manifestujących się pod postacią struktur regionalizmu handlowego, finansowego i dyplomatycznego.

Rozważania osadzone są w dyscyplinie nauk ekonomicznych (w szczególności ekonomii międzynarodowej), z uwzględnieniem dorobku nauk humanistycznych i społecznych (zwłaszcza subdyscypliny nauk o polityce, tj. stosunków międzynarodowych), co ma służyć uchwyceniu czynników instytucjonalnego, politycznego oraz społecznego w studiach ekonomicznych nad pozycją Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej.

Celem autora niniejszej pracy było scharakteryzowanie roli Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku z uwzględnieniem uwarunkowań endogenicznych oraz egzogenicznych aktywności kraju na arenie międzynarodowej w dziedzinach handlu, finansów i dyplomacji, w tym przesłanek oraz przejawów rywalizacji o przywództwo regionalne w gronie państw o takich aspiracjach. Studium doktryny politycznej i gospodarczej Japonii towarzyszy analiza wskaźników makroekonomicznych kraju, międzynarodowych przepływów handlowych i inwestycyjnych, jak również przegląd inicjatyw instytucjonalnych w każdej z trzech form regionalizmu z perspektywy strony japońskiej oraz studium partnerstwa gospodarczego i politycznego Japonia–ASEAN w XXI wieku.

W międzynarodowej literaturze z dziedziny regionalizmu brakuje kompleksowego opracowania dedykowanego roli Japonii w doświadczającym dynamicznych procesów wzrostu oraz integracji gospodarczej regionie Azji Wschodniej. Autor w toku wielolet-

nich badań zidentyfikował dwie pozycje zwarte wydane nakładem wydawnictwa Routledge, w których podjęto wybrane aspekty zaangażowania tudzież miejsca Japonii w regionalizmie azjatyckim. Pierwszą z nich była wydana w 2001 r. praca zbiorowa pod redakcją S.J. Maswooda zatytułowana *Japan and East Asian Regionalism* (Japonia i wschodnioazjatycki regionalizm). Rozpatrywano w niej miejsce azjatyckiego regionalizmu w polityce zagranicznej Japonii, poświęcono ponadto dużo uwagi zagadnieniom inicjatyw rozwojowych, pomocy środowiskowej oraz dyplomacji wartości Japonii w Azji Południowo-Wschodniej. Autorzy przywołanej pozycji, tj. Maswood, Pempel, Dauvergne, Watanabe oraz Hirata, przeprowadzili kompleksową analizę zagranicznej polityki ekonomicznej Japonii, formułowali tezy co do reaktywnego charakteru strategii kraju wobec regionu, jak również przełożenia dyplomacji niskiego profilu przejawiającej się w takich dziedzinach, jak współpraca rozwojowa, ochrona środowiska czy prawa człowieka, na budowanie wzajemnego zaufania pomiędzy krajami Azji Południowo-Wschodniej a sąsiadem z Azji Północno-Wschodniej.

Drugą pozycją literatury poświęconą roli Japonii w regionie azjatyckim była wydana w 2010 r. książka pt. *Japan and Asian Regionalism* (Japonia a azjatycki regionalizm) autorstwa S. Hamanaki, ekonomisty pracującego w Azjatyckim Banku Rozwoju. Przywołany autor przeprowadził studia literaturowe nad zjawiskiem regionalizmu we współczesnej gospodarce, odwołując się do specyfiki procesów integracyjnych obserwowanych w regionie azjatyckim. Stawiał też pytania o implikacje wzrostu znaczenia Chin dla równowagi sił w regionie, doszukując się w atrybutach regionalnych struktur handlowych, finansowych oraz dyplomatycznych powstałych w ciągu XX oraz na początku XXI wieku, takich jak agenda współpracy oraz członkostwo, przesłanek strategicznych rywalizacji państw regionu o aspiracjach przywódczych.

Zagadnienie roli Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej XXI wieku nie było, jak dotychczas, przedmiotem kompleksowej analizy czerpiącej z dorobku dyscypliny nauk humanistycznych, społecznych i ekonomicznych, tymczasem uwaga badaczy koncentruje się wokół rosnącej regionalnej, jak również globalnej pozycji gospodarczej i politycznej Chin. Z powyższego można wysnuć wniosek, jakoby dominacja chińska w Azji Wschodniej była perspektywą nieodwracalną i zdefiniowaną, tak jak nieodwracalne i zdefiniowane zdawało się „ustąpienie” Japonii ze swojej tradycyjnej pozycji regionalnej. Autor, doceniając rangę aspiracji państwa chińskiego i stojący za nim potencjał ekonomiczny, militarny i polityczny, dostrzega jednak przestrzeń do wykorzystania zgromadzonego przez dziesięciolecie potencjału państwa japońskiego, doszukując się w toku prowadzonych w niniejszej książce rozważań przesłanek „powrotu Japonii” w XXI wieku.

Tezą główną niniejszej pracy jest twierdzenie, iż rola Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku podlega redefinicji pod wpływem dynamicznie zmieniających się uwarunkowań endogenicznych oraz egzogenicznych kraju, z czym związana jest potrzeba legitymizacji strategii regionalnej Japonii ze strony państw ASEAN, sprowadzająca się do aprobaty metod i kierunków wykorzystania jej zakumulowanego potencjału. Weryfikacja powyższego twierdzenia wymaga – zdaniem autora – odpowiedzi na następujące pytania:

1. Na czym polega fenomen regionu oraz regionalizmu we współczesnej gospodarce globalnej?

2. Jaką rolę odgrywa we współczesnej gospodarce globalnej bilateralizm oraz megaregionalizm handlowy?

3. Jakie atrybuty ma region oraz regionalizm Azji Wschodniej?

4. Czym charakteryzuje się państwo – hegemon i przywódca regionalny?

5. Co przemawia za prowadzeniem badań nad współczesnym regionalizmem Azji Wschodniej z perspektywy Japonii?

6. Czym charakteryzuje się doktryna polityczna i gospodarcza władz Japonii w XXI wieku?

7. Jak prezentują się główne wskaźniki makroekonomiczne gospodarki japońskiej w XXI wieku?

8. Jaką rolę odgrywa Japonia w regionalizmie handlowym Azji Wschodniej w XXI wieku?

9. Jakie są interesy strategiczne Japonii z tytułu zaangażowania w regionalizm handlowy Azji Wschodniej w XXI wieku?

10. Jak wygląda struktura przepływów handlowych oraz inwestycyjnych Japonii z krajami Azji Wschodniej w XXI wieku?

11. Jakie są strategie oraz motywy internacjonalizacji japońskich korporacji transnarodowych oraz małych i średnich przedsiębiorstw w regionie Azji Południowo-Wschodniej?

12. Jaką rolę odgrywa Japonia w regionalizmie finansowym Azji Wschodniej w XXI wieku?

13. Jaką rolę odgrywa Japonia w regionalizmie dyplomatycznym Azji Wschodniej w XXI wieku?

14. Jakie znaczenie ma partnerstwo gospodarcze i polityczne Japonia–ASEAN dla regionu i regionalizmu Azji Wschodniej w XXI wieku?

15. Z jakiego rodzaju wyzwaniami i założeniami strategicznymi mierzy się Japonia w kontekście partnerstwa gospodarczego i politycznego z krajami ASEAN w XXI wieku?

Monografia składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz podsumowania i wniosków. W toku rozważań autor odwołuje się do obszernego dorobku teoretycznego dyscyplin nauk ekonomicznych (szczególnie ekonomii międzynarodowej) oraz nauk o polityce (głównie stosunków międzynarodowych), tworząc – tam gdzie było to konieczne i uzasadnione – podstawę dla rozważań o charakterze empirycznym.

W rozdziale pierwszym zdefiniowano pojęcie regionalizmu, wpisując je w kontekst procesów globalizacji i integracji gospodarczej manifestujących się w przestrzeni regionalnej, wskazano na jego formy oraz atrybuty regionu jako podmiotu współczesnej gospodarki globalnej. Konceptyjnym ujęciom regionalizmu finansowego i dyplomatycznego towarzyszą obszerne studia nad współczesnym regionalizmem handlowym, z uwzględnieniem fenomenów bilateralizmu oraz megaregionalizmu w handlu. Na potrzeby rozważań prowadzonych w rozdziale trzecim oraz piątym, gdzie scharakteryzowano rolę Japonii w regionalizmie handlowym, finansowym i dy-

plomacyjnym Azji Wschodniej w XXI wieku, przybliżono ponadto pojęcia projektu państwowego, struktury międzynarodowej oraz polityki regionalistycznej. Autor sięga do dorobku głównego nurtu dyscypliny stosunków międzynarodowych oraz międzynarodowej ekonomii politycznej celem identyfikacji atrybutów regionalizmu azjatyckiego, przybliży koncepcję państwa hegemonu oraz przywództwa, tworząc kontekst dla rozważań wokół rywalizacji chińsko-japońskiej o wpływy w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku. W rozdziale zdefiniowano region Azji Wschodniej, przedkładając ponadto argumenty za prowadzeniem badań nad regionalizmem Azji Wschodniej z perspektywy Japonii.

W rozdziale drugim zaprezentowano uwarunkowania polityczne i gospodarcze Japonii w XXI wieku. Autor nakreślił kontekst historyczny strategii polityki zagranicznej, w tym zagranicznej polityki ekonomicznej kolejnych administracji sprawujących władzę w Japonii w XXI wieku, począwszy od doktryny premiera Koizumiego poprzez reaktywowaną doktrynę Yoshidy aż po doktrynę Abego po 2012 roku. Wyjaśniono istotę realizmu defensywnego, jak również tzw. urażonego realizmu, którego symptomy dało się zaobserwować w okresie rządów Abego. Podsumowaniem tej części rozdziału są implikacje polityki nowej administracji amerykańskiej pod przywództwem Donalda Trumpa dla doktryny politycznej Japonii, z uwzględnieniem kontekstu bilateralnych relacji japońsko-chińskich. W drugiej części rozdziału przeprowadzono rozważania dedykowane polityce gospodarczej Japonii w XXI wieku, opatrzone kompleksową analizą źródeł tzw. straconej dekady (dekad?), stagnacji gospodarczej, ekspansywnej polityki monetarnej, spirali deflacyjnej oraz konsolidacji fiskalnej. Analizie wybranych wskaźników makroekonomicznych gospodarki Japonii w XXI wieku towarzyszy analiza polityki gospodarczej kolejnych administracji sprawujących władzę w kraju w XXI wieku, począwszy od duetu Koizumi–Takenaka poprzez chaotyczny okres rządów LDP oraz DPJ w latach 2006-2012 aż po strategię rewitalizacji gospodarczej duetu Abe–Kuroda realizowaną po 2012 roku. Dopelnieniem rozdziału jest nakreślenie tła politycznego i ekonomicznego abenomiki, jak również analiza krytyczna tzw. trzech strzał, obejmująca, obok prezentacji ryzyk i perspektyw wynikających z ekspansji monetarnej, konsolidacji fiskalnej oraz strategii wzrostu, także potencjalne efekty spillover („rozlewania się”) dla otoczenia międzynarodowego, w tym regionu Azji Wschodniej. Autor w tej części rozważań odwołuje się do takich elementów dorobku teoretycznego ekonomii, jak ilościowa teoria pieniądza, efekt Mundella–Fleminga, neutralność ricardiańska, efekty niekeynesowskie, zależność Fishera, trójkąt Harbergera, prawo Okuna, waluta bezpiecznej przystani.

W rozdziale trzecim scharakteryzowano rolę Japonii w regionalizmie handlowym Azji Wschodniej w XXI wieku, ze wskazaniem na megaregionalne projekty handlowe Partnerstwa Transpacyficznego (TPP)¹, Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego (RCEP), jak również trójstronne porozumienie o wolnym handlu Chi-

---

¹ W dniu 8 marca 2018 r. jedenaście państw sygnatariuszy TPP, na czele z Japonią, podpisało Kompleksowe Progresywne Porozumienie ws. Partnerstwa Transpacyficznego (CPTPP).

ny–Japonia–Republika Korei (CJK FTA). Kontekstem dla analizy przywołanych struktur handlowych – znajdujących się bądź to w fazie ratyfikacji, bądź negocjacji – jest analiza procesów liberalizacji handlu w regionie Azji Wschodniej w XXI wieku, z odwołaniem do teoretycznych oraz empirycznych przesłanek i implikacji zjawiska proliferacji porozumień o wolnym handlu. Szczególnie dużo uwagi poświęcono projektowi TPP, znajdującemu się obecnie w fazie ratyfikacji, który sytuowano pośród priorytetów trzeciej strzały abenomiki. Szczegółowy przegląd agendy TPP posłużył jako kontekst do analizy strategicznych interesów Japonii z tytułu zaangażowania w regionalne projekty integracji gospodarczej w dziedzinie handlu, w której wzięto pod rozwagę optykę rządzącej obecnie administracji amerykańskiej. W rozdziale dokonano ponadto charakterystyki pozostającego w fazie negocjacji trójstronnego porozumienia o wolnym handlu CJK FTA, z uwzględnieniem jego przesłanek strategicznych, implikacji makroekonomicznych oraz wyzwań wynikających z podobieństwa struktur gospodarczych oraz sprzężenia z niezaimplementowanymi, jak dotychczas, megaregionalnymi porozumieniami handlowymi. Analiza wskaźnikowa obejmuje m.in. podstawowe asortymenty eksportowe, ujawnione przewagi komparatywne, średnie taryfy celne, jak również salda obrotów bilateralnych trzech największych gospodarek Azji Północno-Wschodniej w XXI wieku. W rozdziale pojawiają się nawiązania do rozważań teoretycznych poczynionych w rozdziale pierwszym, a czerpiących w szczególności z głównego nurtu dyscypliny stosunków międzynarodowych, celem przybliżenia kwestii rywalizacji chińsko-japońskiej o regionalne wpływy gospodarcze i polityczne, z uwzględnieniem perspektywy strony amerykańskiej.

Rozdział czwarty, *stricte* analityczny, koresponduje z treścią rozdziału trzeciego. Dokonano w nim dogłębnej analizy struktury przepływów handlowych pomiędzy Japonią a jej najważniejszymi partnerami gospodarczymi zaangażowanymi w omawiane w rozdziale trzecim implementowane/negocjowane struktury handlowe, jak kraje ASEAN, pozostali sygnatariusze porozumień RCEP oraz TPP. Analizie roli poszczególnych krajów w eksporcie oraz imporcie Japonii towarzyszą szacunki dotyczące ujawnionych przewag komparatywnych, średnich taryf celnych, podstawowych asortymentów eksportowych w relacjach bilateralnych, jak również na zagregowanym poziomie relacji Japonia – ugrupowanie, tj. ASEAN, RCEP oraz TPP w latach 2001-2015. Źródłem danych była baza online International Trade Centre (ITC). W drugiej części rozdziału scharakteryzowano międzynarodową pozycję inwestycyjną netto Japonii w latach 2001, 2008 oraz 2015 z wykorzystaniem wskaźników skumulowanych bezpośrednich inwestycji zagranicznych Japonii oraz w Japonii w przekroju globalnym i regionalnym, ze szczególnym uwzględnieniem państw ASEAN, Chin, Republiki Korei, Hongkongu, Tajwanu oraz Indii. Podsumowanie tej części rozdziału stanowi charakterystyka międzynarodowej pozycji inwestycyjnej netto Japonii w latach 2001, 2008 oraz 2015 w relacjach z ugrupowaniami ASEAN, RCEP oraz TPP. Dane pozyskano w tym przypadku z bazy *online* Japońskiej Organizacji Handlu Zagranicznego (JETRO). Trzecim, zarazem ostatnim elementem analizy w rozdziale trzecim jest aktywność inwestycyjna japońskich korporacji transnarodowych oraz mikro-, małych

i średnich przedsiębiorstw w regionie Azji Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarek Azji Południowo-Wschodniej. Autor odwołuje się do koncepcji teoretycznych służących objaśnieniu mechanizmów funkcjonowania międzynarodowego podziału pracy w obrębie sieci produkcyjnych, tj. teorii fragmentacji, aglomeracji oraz internacjonalizacji. Rozważania poparte są analizą statystyczną oraz studium przypadków porozumień inwestycyjnych, transakcji fuzji i przejęć dokonywanych przez przedsiębiorstwa japońskie w regionie Azji Wschodniej w XXI wieku, z uwzględnieniem strategii oraz motywów ich internacjonalizacji.

W rozdziale piątym, wzorem rozdziału trzeciego, charakteryzowana jest rola Japonii w regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku, aczkolwiek tym razem dokonano przeglądu inicjatyw/struktur finansowych oraz dyplomatycznych. W pierwszej kolejności objaśniono przesłanki aktywności Japonii w sferze regionalizmu finansowego celem nakreślenia kontekstu dla studium niezrealizowanego, jak dotychczas, projektu Azjatyckiego Funduszu Walutowego (AMF), mającego swoje źródło w azjatyckim kryzysie finansowym 1997-1998. Kolejno opisano rolę Azjatyckiego Banku Rozwoju (ADB) w regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku, z uchwyceniem kontekstu historycznego działalności instytucji, ważniejszych inicjatyw na rzecz integracji gospodarczej regionu oraz perspektyw dalszego rozwoju agendy i aktywności omawianej instytucji. Trzecią opisywaną w rozdziale regionalną instytucją finansową jest Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB), który – w odróżnieniu od uprzednio analizowanych – nie powstał z inicjatywy Japonii, nie zrzesza jej także, jak dotychczas, w gronie państw członkowskich. AIIB, charakteryzowane przez autora w kategoriach wyzwania rzuconego tradycyjnej, zachodniej infrastrukturze instytucjonalnej międzynarodowego systemu finansowego, posłużyło jako kontekst do rozważań wokół rywalizacji chińsko-japońskiej o wpływy w regionie Azji Wschodniej, z uwzględnieniem globalnej optyki strony amerykańskiej. W drugiej części rozdziału analizie poddano regionalizm dyplomatyczny w Azji Wschodniej w XXI wieku, którego współczesną manifestacją jest powstała w 2005 r. struktura Szczyt Azji Wschodniej (EAS). Uzasadnieniem podjęcia tego zagadnienia jest fakt, iż EAS z platformy dialogu politycznego zdaje się na przestrzeni lat ewoluować w kierunku forum gospodarczego, podejmującego na poziomie operacyjnym kwestie natury ekonomicznej w toku formalnych spotkań i konsultacji w gronie osiemnastu państw.

Autor przybliży okoliczności powstania EAS, przesłanki determinujące kształt agendy oraz formuły członkostwa, ze szczególnym uwzględnieniem optyki Japonii, Chin oraz najbliższego sojusznika politycznego Japonii–Stanów Zjednoczonych. Przeglądowi ważniejszych dokumentów i inicjatyw EAS towarzyszą rozważania wokół perspektyw dalszego rozwoju agendy omawianej struktury dyplomatycznej, włącznie z zagadnieniami z dziedziny handlu i finansów.

Rozdział szósty poświęcony jest partnerstwu Japonia–ASEAN, uznawanemu przez autora za kluczową determinantę statusu tudzież roli Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku. Autor dokonuje przeglądu strategii oraz inicjatyw kolejnych administracji sprawujących władzę w Japonii po 2000 r. ukierunko-

wanych na region ASEAN, sygnalizuje kluczowe wyzwania stojące przed partnerstwem Japonia–ASEAN w XXI wieku i wynikające z nich priorytety strategiczne współpracy. W dalszej części rozdziału analizie poddano m.in. kwestie pogłębiania wzajemnych relacji horyzontalnych, centralizacji ASEAN w regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku, znaczenia Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego ASEAN–Japonia (AJCEP) dla rozwoju przedmiotowego partnerstwa w XXI wieku, łączności oraz łączności plus ASEAN, by kolejno przestudiować kierunki zaangażowania Japonii w ramach Oficjalnej Pomocy Rozwojowej (ODA) w krajach ASEAN w XXI wieku. Przeglądowi projektów zrealizowanych w okresie 2001-2016 w krajach Azji Południowo-Wschodniej w ramach ODA towarzyszy przegląd projektów regionalnych sfinansowanych z grantów, pożyczek oraz pomocy technicznej ADB. W dalszej części rozdziału wpisano partnerstwo Japonia–ASEAN w kontekst równowagi sił w regionie, przybliżono konsekwencje amerykańskiego „zwrotu ku Azji” z czasów prezydentury Baracka Obamy, upatrując m.in. w nich źródeł nowego podejścia do partnerstwa Japonia–ASEAN. Charakterystykę współczesnej strategii Japonii wobec ASEAN, podsumowującej rozdział szósty, poprzedzono analizą percepcji Japonii w społeczeństwach państw ASEAN, czerpiącą z wyników badań przeprowadzonych na zlecenie ministerstwa spraw zagranicznych Japonii w dziesięciu krajach Azji Południowo-Wschodniej w 2016 roku. Zwieńczeniem rozdziału jest nakreślenie czterech strategicznych obszarów oddziaływania Japonii na kraje ASEAN oraz związanych z nimi tzw. czterech odporności Azji Południowo-Wschodniej, tj. politycznej, gospodarczej, środowiskowej oraz w sferze bezpieczeństwa. Poczynione tu uwagi posłużyły nakreśleniu szerszego kontekstu legitymizacji roli Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku z uwzględnieniem atrybutów hegemonu, jakie mogłyby posłużyć równoważeniu wpływów chińskich oraz amerykańskich skoncentrowanych wokół instytucjonalnego rdzenia regionalnych procesów integracji gospodarczej, tj. ASEAN, którego wieloaspektowa stabilność będzie zyskiwać na znaczeniu tak w wymiarze Azji Wschodniej, jak i szerzej Azji-Pacyfiku.

Rozważania prowadzone w niniejszej pracy obejmują XXI wiek, z założenia zatem lata 2001-2017, aczkolwiek, zależnie od dostępności w miarę kompletnych danych na użytek analizy wskaźnikowej, posiłkowano się, gdzie to konieczne i uzasadnione, przedziałami czasowymi 2001-2015 bądź 2001-2016. Intencją autora było odwołanie do możliwie aktualnych informacji i danych dostępnych w oficjalnych bazach międzynarodowych organizacji, instytutów badawczych, czasopism oraz administracji publicznej w celu uzyskania pełnego, aktualnego stanu opisywanych zjawisk. Nie oznacza to jednak, iż autor nie doceniał kontekstu historycznego podejmowanych kwestii, toteż zredagowano stosowne wprowadzenie do współczesnego obrazu omawianych zjawisk wszędzie tam, gdzie uznano to za zasadne.

Przyjęcie za datę graniczną roku 2001 znajduje uzasadnienie, gdyż to w pierwszych latach XXI wieku zaobserwowano przyspieszenie procesów integracji gospodarczej w regionie Azji Wschodniej, indukowane, obok sygnalizowanych już wyżej objektywnych okoliczności nasilenia tendencji liberalnych w gospodarce światowej

oraz rewolucji technologicznej, doświadczeniami azjatyckiego kryzysu finansowego 1997-1998, jak również ekspansją bilateralizmu w handlu regionalnym oraz postępowaniem instytucjonalizacji w ramach ASEAN. Nie bez kozery autor przybliży historyczne okoliczności m.in. powstania ADB, forum Współpracy Gospodarczej Azji-Pacyfiku (APEC), tzw. straconej dekady lat 90. XX wieku czy projektu AMF dla lepszego zrozumienia roli Japonii w regionie i regionalizmie Azji Wschodniej w XXI wieku.

Mając na względzie szeroki kontekst oraz interdyscyplinarny charakter prowadzonych rozważań, autor sięgnął do licznych, zwykle obcojęzycznych pozycji zwartych, artykułów naukowych, raportów i opracowań statystycznych przedkładanych przez agendy rządowe, międzynarodowe organizacje i instytuty badawcze. Użyteczne okazały się również bazy danych Asian Development Bank, Asia Regional Integration Center, International Monetary Fund, International Trade Centre, Japan External Trade Organization, Japan International Cooperation Agency, Japan Social Development Fund, Stockholm International Peace Research Institute, United Nations Conference on Trade and Development, World Bank, World Integrated Trade Solution oraz Worldometers.

Dobór metod badawczych² wykorzystanych podczas przygotowywania niniejszej pracy wynikał z interdyscyplinarnego charakteru rozważań, dlatego też autor czerpał z metod tudzież instrumentów badawczych o wspólnych dla wszystkich dyscyplin nauki cechach. Skorzystano w szczególności z teoretycznych metod badawczych stosowanych powszechnie w naukach społecznych, takich jak analiza, synteza, dedukcja i indukcja.

Pierwsze dwie z wymienionych metod badawczych wpisują się w analityczno-syntetyczny charakter wywodu. Analiza sprowadza się do myślowego bądź faktycznego podziału przedmiotu badań na części składowe celem rozpoznania ich miejsca, funkcji i roli w całości, a przez to lepszego zrozumienia owej całości. Autor dokonał dekompozycji pojęć regionalizmu, regionu, przywództwa, hegemonii regionalnej celem rozpoznania ich form, atrybutów, czerpiąc z licznych pozycji literaturowych.

Wielostronnej, wszechstronnej analizie towarzyszy metoda przeciwstawna – synteza, służąca uzupełnieniu wiedzy uzyskiwanej z pierwszej z omawianych metod. Synteza polega na odtworzeniu całości z jednostkowych, określonych i poznanych części składowych oraz cech przedmiotu badań, bądź też uzyskaniu wiedzy o całości badanego przedmiotu³. Jest to zatem zabieg intelektualny utożsamiany z łączeniem

---

² Przez pojęcie metody Sztumski rozumie system założeń i reguł pozwalających na takie uporządkowanie praktycznej lub teoretycznej działalności, aby można było osiągnąć cel, do jakiego się świadomie zmierza (J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, „Śląsk” Sp. z o.o. Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2005, s. 68). Powszechnie stosowana definicja metody badawczej autorstwa Kamińskiego utożsamia ją z zespołem teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących najogólniej całość postępowania badacza, zmierzającego do rozwiązania określonego problemu naukowego (A. Kamiński, „Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej”, *Studia Pedagogiczne*, 1970, t. 19, s. 25-48).

³ E. Nowak, K. Głowiński, „Teoretyczne metody badawcze w naukach społecznych”, *Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, nr 2(6)/2013, s. 140.

poszczególnych elementów, właściwości badanego przedmiotu, który w przypadku stosowania metody mieszanej, tj. analizy i syntezy, poprzedza analiza.

Autor, dokonując syntezy, czerpał z rozważań analitycznych celem formułowania uogólnień i wyciągania wniosków dotyczących współczesnych przejawów regionalizmu w Azji Wschodniej z uwzględnieniem roli Japonii w strukturach handlowych, finansowych i dyplomatycznych. Podobnego rodzaju zabieg intelektualny zastosowano w studiach nad współczesną doktryną polityczną i gospodarczą Japonii. Priorytety i inicjatywy kolejnych administracji sprawujących władze w kraju w takich dziedzinach, jak gospodarka, finanse czy obronność posłużyły uogólnieniom w zakresie zasadniczych wyzwań stojących przed decydentami politycznymi, jak również w rozważaniach dotyczących strategii internacjonalizacji przedsiębiorstw japońskich w Azji Wschodniej.

Posiłkowano się ponadto metodami myślenia logicznego i badań naukowych bazujących na obiektywnych związkach i zależnościach pomiędzy tym, co jednostkowe, szczegółowe i ogólne, tj. dedukcją i indukcją. Wnioskowanie dedukcyjne polega na wyprowadzeniu twierdzeń szczegółowych (następstw) z określonego twierdzenia ogólnego (racji) z wykorzystaniem reguł wnioskowania logicznego. Indukcja natomiast to jedna z odmian wnioskowania redukcyjnego o zbiorze na podstawie wiedzy o podzbiorach, czyli jego elementach składowych, bądź też cechach ogólnych na podstawie znajomości cech szczegółowych. W rezultacie możliwe jest formułowanie uogólnień w oparciu o fakty jednostkowe. Omawiane tu formy wnioskowania wykorzystywano w toku rozważań na temat interesów Japonii oraz wynikających z nich strategii i wyzwań w kontekście partnerstwa z krajami ASEAN, struktur regionalizmu handlowego, w tym porozumienia megaregionalnego Partnerstwo Transpacyficzne oraz trójstronnego porozumienia o wolnym handlu Chiny–Japonia–Republika Korei, finansowego, ze wskazaniem na projekt Azjatyckiego Funduszu Walutowego, jak również regionalne banki rozwoju, tj. Azjatycki Bank Rozwoju i Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych, oraz dyplomatycznego, studiowanego na przykładzie powstałej w XXI wieku struktury Szczyt Azji Wschodniej. Rozumowanie dedukcyjne znalazło w tym miejscu zastosowanie w studiach aspiracji przywódczych i wynikającej z nich rywalizacji o wpływy w regionie Azji Wschodniej z uchwyceniem optyki Japonii, jak również Chin oraz Stanów Zjednoczonych przez pryzmat problematyki członkostwa oraz agendy opisywanych struktur. Przywołane wyżej rozumowanie indukcyjne dało możliwość połączenia efektów użytych metod badawczych dla sformułowania ostatecznych konkluzji, tym samym odniesienia do postawionej na wstępie tezy oraz realizacji celu pracy.

Uzupełnieniem wiedzy pozyskanej w toku analiz, syntezy oraz wnioskowania są rezultaty analizy statystycznej przeprowadzonej na potrzeby oceny kondycji gospodarki Japonii w XXI wieku w okresie sprawowania władzy przez kolejne administracje rządowe, jak również przybliżenia rozmiarów oraz struktury przepływów handlowych i inwestycyjnych pomiędzy Japonią a kluczowymi partnerami regionalizmu.

W rozważaniach wokół aktywności inwestycyjnej japońskich przedsiębiorstw w regionie Azji Wschodniej zastosowanie znalazła metoda studium przypadku.

Powstanie niniejszej monografii nie byłoby możliwe, gdyby nie wieloletnia współpraca naukowa z prof. dr hab. Bogusławą Drelich-Skulską w ramach zespołu badawczego skupionego w Centrum Badań Azji i Pacyfiku, które funkcjonuje od wielu lat na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu. Owocem tej współpracy są publikacje autora oraz projekty badawcze, tj. współautorstwo monografii *Azja i Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu* (2007), *Biznes międzynarodowy w regionie Azji i Pacyfiku* (2009), *Kulturowe uwarunkowania biznesu międzynarodowego* (2014), *Klustry jako nośnik innowacyjności przedsiębiorstw i regionów. Czy doświadczenia azjatyckie można wykorzystać w warunkach gospodarki polskiej?* (2014), autorstwo i współautorstwo 41 artykułów naukowych w języku polskim i angielskim o szeroko rozumianej tematyce azjatyckiej publikowanych w kraju i za granicą (2007-2017), współautorstwo i realizacja projektu sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki pt. *Klustry jako nośnik innowacyjności przedsiębiorstw i regionów. Weryfikacja i implementacja modeli azjatyckich w warunkach gospodarki polskiej* (2011-2014), autorstwo i realizacja pięciu grantów badawczych sfinansowanych ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2011-2017).

Istotną rolę w przygotowaniu opracowania miał odbyty przez autora w 2014 r. staż badawczy w Centrum Studiów Azji i Pacyfiku (Center for Asian and Pacific Studies – CAPS), działającym przy Uniwersytecie Seikei w Tokio, *nota bene* macierzystej uczelni wielokrotnie przywoływanego w rozważaniach premiera Japonii Shinzō Abego. Autor miał możliwość skorzystania na miejscu z niedostępnych w Polsce pozycji literatury i baz artykułów naukowych, z których wiele przywołano w niniejszej pracy. Wartością dodaną stażu były niewątpliwie dyskusje w ramach prowadzonych przez autora seminariów naukowych oraz wykładów dedykowanych problematyce regionalizmu azjatyckiego z udziałem studentów oraz kadry naukowej Uniwersytetu Seikei na czele z takimi uczonymi, jak prof. Yoshiaki Sato oraz prof. Keisuke Abe.